

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПРОГРАМІСТІВ АНГЛІЙСЬКОГО ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ

Стаття присвячена питанням навчання майбутніх інженерів-програмістів англійського діалогічного мовлення. У статті розглядаються завдання навчання діалогічного мовлення та проблема формування інформаційної культури у майбутніх інженерів-програмістів.

Перебудова вищої школи ставить серйозні вимоги до навчання іноземної мови (ІМ) у вищому технічному навчальному закладі (ВТНЗ). З переходом економічної системи України на ринкові засади виникла потреба в новому поколінні фахівців із широкою міждисциплінарною освітою і здатністю працювати на міжнародному рівні. Виходячи з цього, ВТНЗ повинні, передусім, зосередити свої зусилля на підготовці таких фахівців, які посядуть належне місце в міжнародному розподілі праці.

Студент повинен бути здатним ефективно спілкуватися англійською мовою. Згідно з вимогами програми з англійської мови для професійного спілкування – English for Specific Purposes (ESP) – майбутній фахівець має вміти реагувати на основні ідеї та розпізнавати суттєву важливу інформацію під час детальних обговорень, дискусій, офіційних перемовин, лекцій, бесід, що пов'язані з навчанням та професією; чітко аргументувати відносно актуальних тем в академічному та професійному житті; поводитись адекватно у типових академічних і професійних ситуаціях; телефонувати з конкретними цілями академічного і професійного характеру, висловлювати думки щодо змісту автентичних радіо- і телевізійних програм, пов'язаних з академічною та професійною сферами; реагувати на оглошення, доволі складні повідомлення та інструкції в академічному і професійному середовищах; адекватно реагувати на позицію / точку зору співрозмовника; пристосовуватися до змін, які зазвичай трапляються під час бесіди і стосуються її напрямку, стилю та основних наголосів; виконувати широку низку мовленнєвих функцій і реагувати на них, гнучко користуючись загальноживаними фразами [10, с. 9]. На думку фахівців, студенти мають оволодіти іноземною мовою на рівні B2 (Vantage – просунутий), який вимагає від них оволодіння навичками та вміннями брати участь у діалозі з достатнім ступенем невимушеності й спонтанності, так щоб відбулася природна інтеракція з носіями мови; може брати активну участь у дискусії у знайомих контекстах, викладаючи й захищаючи свою точку зору (свої погляди). [4, с.35]

Діалогічне мовлення – це процес мовленнєвої взаємодії двох або більше учасників спілкування. Тому в межах мовленнєвого акту кожен з учасників по черзі виступає як слухач і як мовець” [7, с. 146].

На сучасному етапі розвитку методичної науки діалогічне мовлення розглядається як фундаментальне вміння, оволодіння яким є важливою умовою навчання ІМ в цілому. Незважаючи на те, що в методичній літературі підкреслюється [1, 12, 13, 14] необхідність формування цього важливого вміння, у ВТНЗ спостерігається недооцінка важливості навчання діалогічного мовлення у порівнянні з іншими видами мовленнєвої діяльності. На сьогодні здійснюється пошук і наукове обґрунтування нових методичних підходів до навчання ІМ – гуманістичного, автономного, проектного та ін., що спрямовані на активізацію самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів, все ж головним серед них є комунікативний метод, який забезпечує опанування ІМ та побудову процесу навчання ІМ як моделі процесу реальної комунікації. Як вважає Ю.І. Пассов, комунікативний метод увібрав у себе багато чого, що є цінним, але цінним лише в руслі його власної методології [9, с. 28]. Вчений розглянув поняття комунікативності і сформулював його характерні особливості, а саме: мовленнєва спрямованість навчально-виховного процесу, яка полягає не

лише в тому, що переслідується мовленнєва практична мета, скільки в тому, що шлях до цієї мети саме практичне користування мовою; комунікативність включає індивідуалізацію навчання, під якою розуміється врахування всіх якостей того, хто навчається, як особистості. Комунікативність пов'язана з поняттям функціональності, яке означає, що будь-яка мовленнєва одиниця, будь-яка мовна форма виконує у процесі комунікації певні мовленнєві функції; комунікативність передбачає ситуативність навчання, яка необхідна і як спосіб мовленнєвої стимуляції, і як умова розвитку мовленнєвого уміння, таких його якостей як цілеспрямованість, продуктивність та ін.; процес спілкування характеризується також постійною зміною предмету розмови, обставин, умов, завдань і т.д. [9, с.28-32].

Володіння іншомовними комунікативними вміннями для майбутнього інженера-програміста є важливим резервом підвищення його професійного рівня, збагачення знань зі спеціальності й успішної професійної діяльності. Комунікативний підхід до навчання зорієнтований на особистість і будується так, що безпосередня діяльність студентів, їхній досвід, світогляд, інтереси і здібності враховуються при організації процесу навчання англійського діалогічного мовлення. До завдань навчання майбутніх інженерів-програмістів англійського діалогічного мовлення входить оволодіння вмінням адекватно ситуації відповідати на репліку співрозмовника і спонукати його своїми репліками до початку або продовження розмови.

Організація процесу навчання, його форм є одним із центральних об'єктів всебічного вивчення в педагогічній науці. У спеціальних теоретичних і експериментальних дослідженнях була виявлена загальна ситуація у ВТНЗ, що не задовольняє вимогам практики і не відповідає вимогам науки [13, с. 117]. Можуть бути виділені такі тенденції, які характеризують загальну ситуацію навчання у ВТНЗ: 1) усвідомлення навчання у ВТНЗ як органічної складової частини системи безперервної народної освіти; 2) введення технічних засобів навчання та комп'ютеризації навчання; 3) перехід від переважно інформативних форм до активних форм і методів навчання з включенням елементів проблемності, наукового пошуку, широкого використання резервів самостійної роботи студентів; 4) стимуляція, розвиток, організація творчої, самостійної діяльності студентів.

П'ята і шоста тенденції співвідносяться з організацією взаємодії студент – викладач і фіксують необхідність організації навчання як колективної, спільної діяльності студентів, де акцент переноситься на пізнавальну діяльність студента [5, с. 120].

Вчені-методисти висувають різні методичні принципи побудови системи навчання, що обумовлено тим або іншим підходом до загальної стратегії навчання [13, с. 120]. О.Б.Тарнопольський особливу увагу приділяє тим принципам, що є найважливішими для створення системи викладання на початковому ступені ВТНЗ, які відповідають двом основним напрямкам: інтенсифікації навчально-пізнавальної діяльності студентів і підвищенню комунікативної спрямованості. Ми будемо розглядати як основні методичні принципи, так і спеціальні, такі, запропоновані О.Б. Тарнопольським, при навчанні майбутніх інженерів-програмістів англійського діалогічного мовлення: принцип комунікативності навчально-пізнавальної діяльності; принцип раціонального поєднання тренувальної і творчої навчальної діяльності студентів; принцип інтенсивності навчально-пізнавальної діяльності студентів на заняттях; принцип диференційованого і взаємопов'язаного навчання різних видів мовленнєвої діяльності; принцип раціонального розподілу навчальної діяльності (циклічності навчального процесу); принцип поєднання особистісної та колективної спрямованості навчальної діяльності [13, с. 29-51].

На початковому ступені навчання ІМ у ВТНЗ розвиток усіх передбачених видів мовленнєвої діяльності повинен відбуватися інтегровано [13, с. 120]. В кожному циклі занять (як і в навчальному процесі в цілому) необхідно проводити навчання і читання, і говоріння, і аудіювання, і письмо.

Початковий ступінь вивчення ІМ покликаний підготувати студентів до наступної спеціалізації в мовленні. Цю підготовку можна назвати загальномовною. Загальномовна підготовка майбутніх інженерів-програмістів у разі вивченні англійської мови починається в середній школі. На початковому ступені ВТНЗ ставиться завдання її завершення [13, с. 124]. Перед початковим ступенем навчання постає завдання не лише повторити матеріал шкільної програми, але і вирівняти якість підготовки студентів з ІМ.

Вміння говоріння ґрунтується на роботі мовленнєвого механізму, який складається з дій оперування (порівняння, вибір, добір тощо), внутрішнього і зовнішнього оформлення висловлювань. Ці дії повинні бути доведені у процесі навчання до рівня навички. Саме вміння говоріння – це спроможність студента відповісти іншомовним мовленнєвим вчинком на мовні або немовні, внутрішні або зовнішні спонукання до мовлення. Такі вчинки повинні відповідати ситуації спілкування, цілям і мотивам. Говоріння завжди відбувається в певній мовленнєвій ситуації та породжується нею. Отже, формування навичок і вмінь говоріння у майбутніх інженерів-програмістів здійснюється на підставі тематико-ситуативного підходу.

У більшості студентів ВТНЗ граматичні навички слабкі та безсистемні. У них недостатньо розвинуті навички використання граматичних структур у мовленнєвій діяльності, зокрема у говорінні. Викладачеві важливо досягти оволодіння студентами граматичними репродуктивними та продуктивними навичками мовлення, використовуючи з цією метою якомога більше умовно-комунікативних рецептивно-репродуктивних та продуктивних вправ. Сформованість продуктивної граматичної навички – одна із передумов функціонування вміння висловлювати свої думки в усній та письмовій формах.

Формування лексичних навичок у студентів ВТНЗ слід розглядати як найважливіший і невід’ємний компонент змісту навчання ІМ. Наявність лексичних труднощів у студентів пояснюються недостатнім для спілкування словниковим запасом. Необхідна тривала робота з метою засвоєння іншомовної лексики, яка передбачає безперервне накопичення і розширення словникового запасу та оперування ним у різних видах мовленнєвої діяльності, зокрема у діалогічному мовленні.

Оволодіння іншомовним діалогічним мовленням являє певні труднощі для студентів, коріння яких знаходимо у специфічних рисах цієї форми мовлення. Перша з них викликана тим, що діалогічне мовлення об’єднує два види мовленнєвої діяльності – аудіювання і говоріння. У зв’язку з цим другий партнер має зрозуміти репліку першого партнера та швидко й адекватно відреагувати на неї, тобто відгукнутися реактивною реплікою. Ось тут і виникає гальмування процесу спілкування. Трудність полягає в тому, що необхідність сприйняти і правильно зрозуміти першого партнера, з одного боку, і підготувати своє висловлювання, з іншого, спричиняє стан роздвоєння уваги і, врешті, неспроможність вести діалог у нормальному темпі за умови недостатнього володіння мовними засобами.

Ще одна перешкода оволодіння студентами діалогом пов’язана з його непередбачуваністю. Діалог неможливо спланувати заздалегідь, адже мовленнєва поведінка кожного з учасників спілкування у значній мірі визначається мовленнєвою поведінкою іншого/інших партнерів. Кожному з них необхідно стежити за перебігом думки співрозмовника, часом несподіваним, а така несподіваність призводить до зміни предмета спілкування [7, с. 156].

Проте від студентів вимагаються вміння непередбаченої розмови в межах засвоєного мовного матеріалу і вивченої тематики. Така розмова характеризується новими комбінаціями знайомих мовних одиниць, використанням відомих студенту висловлювань у нових ситуаціях, ініціативністю, а також непередбачуваністю у часі. Основним показником сформованості вміння іншомовного говоріння є спроможність по-новому комбінувати мовні елементи, виходячи з вимог ситуації та цілей спілкування.

Роль інформаційно-комунікаційних технологій у всіх галузях життєдіяльності людини з кожним роком стрімко зростає, що не може не позначитися на освітній сфері діяльності

людини, де однією з головних проблем залишається проблема інтенсифікації й диференціації навчальної діяльності студентів. Навчання ІМ за допомогою персонального комп'ютера та Інтернету в епоху загальної комп'ютеризації стає дуже актуальним і ефективним, тому що дозволяє формувати у студентів високий рівень мовленнєвої компетенції за відсутності спілкування з носієм мови. Це особливо актуально для початкового ступеня навчання ІМ у ВТНЗ, метою якого є формування базових навичок і вмінь в усіх видах мовленнєвої діяльності у групах студентів з різним рівнем сформованості вмінь у запланований програмою час. У період переходу до інформаційного суспільства, відмінними ознаками якого є збільшення ролі інформації і знань у житті суспільства; зростання долі інформаційних комунікацій, продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті; створення глобального інформаційного середовища, що забезпечує: а) ефективну інформаційну взаємодію людей; б) їх доступ до світових інформаційних ресурсів і в) задоволення їх потреб в інформаційних продуктах і послугах [3, с. 554], виникають нові потреби у підготовці фахівців у ВТНЗ, зокрема, майбутніх інженерів-програмістів, до швидкого сприйняття великого обсягу світових потоків інформації, до оволодіння засобами, методами і технологією роботи з ними. Майбутній інженер-програміст повинен мати певний рівень навичок і вмінь роботи з інформацією, використовувати інформаційні технології для її отримання, обробки, збереження, захисту і розповсюдження. Ці навички і вміння визначають суть інформаційної культури майбутнього інженера-програміста.

Для ВТНЗ соціальним замовленням інформаційного суспільства варто вважати забезпечення рівня інформаційної культури майбутнього інженера-програміста, необхідного для роботи у конкретній сфері професійної діяльності. На підставі аналізу наукових досліджень ми вважаємо, що інформаційну культуру майбутнього інженера-програміста слід розглядати як сукупність загальної культури, комунікативної культури та комп'ютерної культури.

Інформаційна культура є тим інструментом, що забезпечує гармонію у взаєминах людини із суспільством. Вона є частиною професійної діяльності особистості майбутнього інженера-програміста, що характеризує його рівень матеріального і духовного розвитку. Без володіння елементами інформаційної культури неможливо сформувати сучасну гармонійну особистість майбутнього інженера-програміста. Як вважає Т.І. Коваль, інформаційна культура фахівця – це „системне, багатоаспектне поняття, частина його професійної культури, досягнутий необхідний рівень готовності до виконання професійної інформаційно-комп'ютерної діяльності, новий стиль мислення, засіб збагачення цілісного наукового світогляду з інформаційних технологій, новий тип інформаційно-комп'ютерного спілкування, управління, експериментально-дослідницької і правової діяльності, що відповідає вимогам і умовам інформаційного суспільства” [6, с. 73].

На сьогодні одним з основних засобів розвитку та поширення комп'ютерної культури як складника інформаційної культури стають інформаційно-комунікаційні технології. Розглядаючи питання формування комп'ютерної культури майбутнього інженера-програміста, слід зазначити, що, вона є продуктом його різнобічних творчих здібностей і проявляється в таких аспектах:– у вміннях оперувати інформацією, здійснювати її генерацію, передачу, прийоми запам'ятовування та перетворення; у знаннях інформаційних ресурсів і потоків у своїй власній професійній діяльності; у конкретних навичках і вміннях використання технічних засобів (персонального комп'ютера, комп'ютерних мереж тощо) у своїй власній професійній діяльності; у вміннях використовувати у професійній діяльності різноманітні програмні продукти загального та спеціального призначення; у вміннях одержувати інформацію з різних джерел, подавати її у відповідній формі, мати виражену мотивацію до постійного її вдосконалення.

Наприкінці минулого століття непорушні досі канони інженерної підготовки зазнали помітного реформування і трансформації під тиском стрімкого наукового технічного

процесу, інтеграційних процесів у суспільстві, інформатизації, гуманізації та гуманітаризації професійної освіти. Інженерна підготовка дедалі зазнає все більших змін у відповідності з актуальними потребами сьогодення. На сьогоднішній день з появою Інтернету потреба інженерів-програмістів у збагаченні фонових знань через вивчення досягнень інших народів, у професійному міжособистісному та міжкультурному іншомовному спілкуванні перетворили здатність спілкуватися ІМ в обов'язкову складову їх професії. Тобто володіння ІМ розглядається як важливий компонент особистості інженера-програміста, особливо, якщо фахівець бажає у майбутньому займати відповідне місце в соціальній ієрархії. Тому в умовах становлення ринкової економіки в Україні, об'єднання Європи, співробітництва європейських і міжнародних організацій, стрімкого розвитку ІКТ та впровадження їх у всі сфери життєдіяльності людини мовна підготовка, поряд із інформаційною, технічною, психологічною, юридичною тощо, стає тим перспективним напрямком, що забезпечить успішну професійну діяльність майбутнього інженера-програміста. За таких умов бажання майбутніх інженерів-програмістів спілкуватися ІМ в усній та письмовій формах, тобто їхня „комунікативна мотивація” підвищує якість оволодіння студентами іноземною мовою [8, с. 33].

Формування *комунікативної культури* як складника інформаційної культури майбутніх інженерів-програмістів у ВТНЗ здійснюється у процесі навчання англійського діалогічного мовлення з використанням ІКТ. Комунікативна культура є невід'ємним компонентом взаємозв'язку ділових людей. Вона формується за допомогою активної комунікативно-мовленнєвої діяльності та участі майбутнього інженера-програміста у стереотипних ділових ситуаціях спілкування з використанням Інтернету та електронної пошти. Якість комунікативно-мовленнєвої діяльності є критерієм сформованості рівня комунікативної культури фахівця.

О.Б. Тарнопольский вважає, що на сучасному етапі розвитку теорії та практики навчання ІМ у ВТНЗ виникає необхідність застосування сучасних інформаційних технологій, що дозволить студентам швидко та ефективно опанувати ІМ як засіб спілкування [13, с. 80].

З психологічної точки зору у майбутніх інженерів-програмістів відсутні труднощі оволодіння ІКТ, тому що відсутній страх контакту з новою технікою, є досвід використання комп'ютерів. Використовуючи сучасні інформаційно-комунікаційні технології в навчально-виховному процесі, необхідно не лише вдосконалювати інформаційну культуру майбутнього інженера-програміста, а й сприяти розвитку особистісних якостей майбутніх фахівців, розвитку їхнього мислення, становленню творчої, активної та ініціативної особистості, задоволенню пізнавальних і духовних потреб, розвитку інтелекту, навичок самоосвіти, самовиховання, саморозвитку і самореалізації.

Робота майбутніх інженерів-програмістів в інформаційно-навчальному середовищі, а саме з комп'ютерними навчальними програмами з ІМ, сприяє формуванню їхньої комунікативної культури та розвитку самостійності, творчості, ініціативності та пізнавальної активності особистості. Інформаційно-навчальне середовище є одним із основних понять методики навчання з використанням Інтернету. За педагогічним словником У.С. Гончаренка „інформаційно-навчальне середовище – сукупність умов, які сприяють виникненню й розвитку процесів інформаційно-навчальної взаємодії між учнями, викладачем і засобами нових інформаційних технологій, а також формуванню пізнавальної активності учня за умов наповнення компонентів середовища (різні види навчального, демонстраційного обладнання, програмні засоби й системи, навчально-наочні посібники тощо) з предметним змістом певного навчального курсу” [2, с. 149]. Комунікативна культура є невід'ємним компонентом спілкування людей. Вона дає можливість використовувати ІКТ, які забезпечують діалог із студентами. Процес формування комунікативної культури майбутнього інженера-програміста з використанням ІКТ у процесі навчання ІМ базуються на прогресивних

тенденціях сучасної методичної науки: комунікативному підході. Майбутні інженери-програмісти мають достатній рівень навичок і вмінь ІКТ та виявлять готовність до застосування комп'ютерної техніки у навчанні.

У навчанні ІМ ми розглядаємо комп'ютерну програму для навчання ІМ як комп'ютерний засіб навчання, який може стати важливою підтримкою процесу формування вмінь говоріння. “Взаємодія студента з комп'ютером, таким чином, із простого обміну інформацією або виконання команд перетворюється на багатогранну діяльність у цьому середовищі, завдяки чому перед студентом відкриваються дійсно необмежені можливості” [11, с. 18].

Таким чином, навчання майбутніх інженерів-програмістів англійського діалогічного мовлення має свої особливості, а саме:

1) основними принципами при навчанні майбутніх інженерів-програмістів англійського діалогічного мовлення є принципи комунікативності та диференційованого навчання;

2) в завдання навчання діалогічного мовлення входить оволодіння вмінням швидко реагувати на репліку співрозмовника, використовуючи репліки, що мають різні комунікативні функції, умінням продукувати діалог-розпитування на основі запропонованих навчальних комунікативних ситуацій, адекватно ситуації відповідати на репліки співрозмовника і спонукати його своїми репліками до початку або продовження розмови;

3) у процесі переходу до інформаційного суспільства виникає потреба в нових фахівцях у ВТНЗ, зокрема, в інженерах-програмістах, які б мали високий рівень інформаційної культури, який визначається рівнем його комунікативної та комп'ютерної культур. Одним з основних засобів розвитку комунікативної культури майбутнього інженера-програміста є впровадження в навчально-виховний процес ІКТ;

4) у навчанні діалогічного мовлення майбутніх інженерів-програмістів доцільно використовувати автоматизовані навчальні курси і програми з ІМ як засіб підтримки навчально-пізнавального процесу, враховуючи певний рівень навичок і вмінь з ІКТ студентів.

Література

1.Гез Н.И. Система упражнений и последовательность развития речевых умений и навыков // Иностранные языки в школе. – 1969.–№6.

2.Гончаренко У.С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

3.Гуревич Р.С. Формування інформаційної культури майбутнього фахівця як невід'ємна складова сучасної професійної діяльності // Педагогіка та психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи: Збірник наукових праць / За редакцією І. А. Зазюна та Н.Г. Ничкало – Київ, 2003. – С. 534–559.

4.Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання – К.: Видавництво „Ленвіт”, 2003, – 261 с.

5.Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учеб. пособие. – Ростов н Д.: Изд-во «Феникс», 1997. – 480 с.

6.Коваль Т.І. Формування інформаційної культури майбутніх менеджерів-економістів у процесі інформаційної підготовки / Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. – Ізмаїл, 2004. – Вип. 16. – С. 70–74.

7.Методика викладання іноземних мов у навчальних закладах: Підручник // Видавництво 2-е, випр. і перероб. / Кол. авторів під керівництвом С.Ю. Ніколаєвою. – К.: Ленвіт, 2002. – 326 с.

8.Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник / Колектив авторів під керівн. Ніколаєвої С.Ю. – К.: Ленвіт. 1999. – 319 с.

9.Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению: Пособие для учителей иностр. яз. – М.: Просвещение, 1985. – 208 с.

10. Програма з англійської мови для професійного спілкування. Колектив авторів: Г.Є. Бакаєва, О.А. Борисенко, І.І. Зуєнок та ін. – К.: Ленвіт, 2005. –119 с.
11. Сердюков П.І. Технологія розробки комп'ютерних програм з іноземних мов: Посібник. – К.: Ленвіт, 1996. – 111 с.
12. Скалкин В.Л. Обучение диалогической речи (на материале английского языка): Пособие для учителей. – К.: Радянська школа. 1989. – 158 с.
13. Тарнопольский О.Б. Методика обучения английскому языку на I курсе технического вуза. – К.: Вища школа, 1989. – 159 с.
14. Тарнопольский О.Б. Методика обучения английскому языку на первом курсе технического вуза: Учебное издание. – К.: Вища школа. 1986 – 160 с.

Стаття посвящена вопросам обучения будущих инженеров-программистов английской диалогической речи. В статье рассматриваются задания обучения английской диалогической речи и проблемы формирования информационной культуры у будущих инженеров-программистов.

The article is devoted to the questions of teaching future programme engineers to English dialogue speech. The tasks of teaching dialogue speech and the problem of informational culture development of future programme engineers.